

ČESKÉ OBJEVY V EGYPTĚ

EYGPTOLOGOVÉ
HANA VYMAZALOVÁ
A **MOHAMED MEGAHEB:**
ZASNOUBILI JSME SE PŘED
DŽEDKAREOVOU PYRAMIDOU

MOHAMED MEGAHEB a **HANA VYMAZALOVÁ** zazářili na mezinárodním vědeckém poli. Doplnili bílé místo v historii. Kvůli jejich objevu egyptské ministerstvo pro památky uspořádalo tiskovou konferenci přímo u Džedkareova pyramidového komplexu v Sakkáře, kde tito egyptologové našli tisíce let zapomenuté jméno význačné královny a odkryli ojedinělou hrobku hodnostáře.

TEXT HANA BENEŠOVÁ FOTO NGUYEN PHUONG THAO

Poničená kaple Chuyho hrobky, odkrytá v březnu 2019. V pozadí uprostřed pyramida krále Džedkarea a menší pyramida vpravo je královny Setibhor.

Kolik členů má vaše výprava?

M. M.: Jsme malá expedice. Během jarní sezóny nás bylo osm. V terénu jsme pracovali my dva, egyptská studentka a inspektor památek, který na výzkum dohlíží. Ve skladu zpracovávali nálezy dva antropologové, restaurátor a keramoložka. Na neodborné práce, které však musejí být prováděny pečlivě a opatrně, najímáme místního spolehlivého předáka a jeho osvědčené dělníky.

H. V.: Každou sezónu se složení expedice trochu liší. Podle toho, co je třeba udělat. Celý chod expedice zajišťuje Mohamed. Určuje, plánuje rozvrh prací, vybírá spolupracovníky, shání finance... Na podzim s námi pracovali ještě studenti z Prahy a kolega z Vídně. Na nadcházející sezónu jsme přizvali specialisty na botanické nálezy a zooložku.

Váš nález je označován za český, jindy za egyptský objev...

M. M.: Z vědeckého hlediska ho můžeme považovat za společný česko-egyptský objev, oba jsme členové Českého egyptologického ústavu. Koncesi na výzkum v jižní Sakkáře jsem ale získal ještě před tím, než jsem v Praze nastoupil na doktorské studium. Výzkum v jižní Sakkáře vedu tedy už více než deset let a finance na něj poskytl několik grantů – americký, britský, rakouský.

H. V.: ... a od roku 2018 máme poprvé český grant. Mohamed před rokem získal na výzkum prostředky z Nadačního fondu na podporu vědy Neuron a já projekt od Grantové agentury ČR. Právě v rámci českého grantu se uskutečnila větší část našich posledních objevů.

Proč si Egyptan zvolil pro doktora z egyptologie zrovna Karlovu univerzitu?

M. M.: Faraón Džedkare byl předposledním panovníkem páté dynastie. Největším odborníkem na toto období je profesor Miroslav Verner. Kdo se chce do hloubky věnovat páté dynastii, musí do Prahy. Český egyptologický ústav má v tomto směru světové jméno.

H. V.: Profesor Verner vychoval řadu svých nástupců a dalo by se říci, že mnoho z nás na páté dynastii vyrostlo. Nebýt jeho, neměla by dnes česká egyptologie takové renomé. Navíc i díky němu působí česká expedice už desítky let na královském pohřebišti v Abúsíru.

EGYPTSKÁ EXPEDICE VELKOU ČÁST ZÁDUŠNÍHO CHRÁMU KRÁLE DŽEDKAREA I CHRÁMU NEZNÁMÉ KRÁLOVNY PROZKOUMALA, PROSTOR MEZI NIMI ALE NECHALA BEZ POVŠIMNUTÍ.

Díky tomu, že jste po doktorátu zůstal v Praze, se vlastně pro Český egyptologický ústav zdvojnásobil počet královských pohřebišť.

M. M.: To je pravda, obě pohřebišť spolu navíc úzce souvisejí. Propojuje je právě postava Džedkarea. V královských hrobkách v Abúsíru byli pohřbeni jeho bezprostřední předchůdci. Při své práci v jižní Sakkáře v mnoha ohledech navazujeme na český výzkum v Abúsíru.

H. V.: Z Džedkareovy doby rovněž pocházela podstatná část abúsírských papyrových archivů, což jsou zlomky administrativních dokumentů, které se našly v tamních pyramidových komplexech. Vypovídají o každodenním provozu, o prováděných rituálech a o kněžích, kteří pečovali o zádušní kult zemřelých panovníků.

Jak dlouho spolu pracujete?

H. V.: Poprvé jsme se setkali při práci na vykopávkách v Abúsíru

Zbytky reliéfní výzdoby v Chuyho kapli

v roce 2002. Pracovat jsme spolu začali až později, až když se Mohamed přestěhoval do Prahy.

Není tajemstvím, že jste nejen kolegové, ale i manželé. Svatba proběhla ve stínu pyramid?

M. M.: Před Džedkareovou pyramidou jsme se zasnoubili. Vzali jsme se v Česku.

Džedkareův pyramidový komplex byl jediný, který nebyl podrobně prozkoumán. Dalo se předpokládat, že vás čekají zajímavé objevy?

M. M.: Objevy jsem původně vlastně neměl v plánu. Když jsem v roce 2008 žádal o koncesi, mým úmyslem bylo pyramidový komplex zdokumentovat a zachránit. Ve čtyřicátých letech dvacátého století zde jednu sezónu, to znamená méně než dva měsíce, působil egyptský archeolog Abdel Salam Hussein, o sedm let později tu pracoval další archeolog, Ahmed Fachrí. Výsledky své práce však nikdy nezveřejnili a nálezy skončily v různých depozitářích. Nikdo pořádně nevěděl, kde

se nacházejí. Rozhodl jsem se je shromáždit na jedno místo a prozkoumat.

Vzhledem k vašim objevům skončili egyptští archeologové s výzkumem v jižní Sakkáře předčasně...

M. M.: Egyptská expedice v minulém století prozkoumala velkou část zádušního chrámu krále Džedkarea a sousedního chrámu neznámé královny, prostor mezi nimi ale nechala bez povšimnutí.

H. V.: Právě tam jsme našli nové doklady o Džedkareově královně. Když jsme odstranili čtyři metry písku, objevili jsme místo, kde kdysi býval vstup do královnina komplexu. Loni na jaře jsme nejprve našli několik fragmentů reliéfní výzdoby, které nesly královnino jméno Setibhor, byla na nich však vždy jen polovina jména...

M. M.: A na podzim jsme objevili spadlý sloup a na něm úplně dochovaný nápis, který její jméno potvrdil.

Takže váš objev je výsledkem celoročního úsilí.

FOTO SANDRO VIGNINI

M. M.: Přesně. Během té doby jsme shromáždili velké množství cenných dokladů a nálezů. Nápis s královniným jménem je jen třetí částka na dortu. Když jsme na sloup poprvé narazili, byl otočený nápisem k zemi. Věděli jsme, že na takových sloupech bývají nápisy, jenže vzhledem k blízkosti obou chrámů existovala možnost, že na něm bude královo jméno.

H. V.: Naštěstí nebylo...

Kdo byla královna Setibhor?

H. V.: Musela to být výjimečná žena. Vstup se sloupy z červené žuly žádná jiná královna ze Staré říše neměla. Její pyramidový komplex má více rysů, které bývaly tehdy vyhrazeny pouze panovníkům. Nepochybně zastávala důležité postavení. Jsme ovšem teprve na začátku.

M. M.: Když jsem zažádal o grant Neuron Impuls, jedním z mých cílů bylo identifikovat majitelku pyramidu, která byla postavena v těsné blízkosti té Džedkareovy. To se podařilo. Nyní nás zajímá, jaká byla role Setibhor

v páté dynastii, z jaké rodiny pocházela, zda byla královské krve a jakou úlohu sehrála za Džedkareovy vlády.

Jestliže zádušní chrám Džedkareovy manželky neměl ve Staré říši obdobu, není s podivem, že jméno natolik významné královně z historické paměti zmizelo?

M. M.: Je to zajímavé. Dokonce sami staří Egypťané zapoměli její jméno. Když o víc než tisíc let později jeden ze synů Ramsese II., Chaemvaset, obnovoval královské hrobky v Sakkáře, zapsal na královinu pyramidu nesprávné jméno.

H. V.: To znamená, že v Nové říši bylo jméno této výjimečné královně zapomenuto, přitom žádné jiné královně ve Staré říši nepatřila větší pyramida.

Má jméno Setibhor nějaký význam?

M. M.: Jistě, a velmi poetický!

H. V.: Potěšení Hórovo, tedy královo potěšení.

Jméno dostala při narození, nebo až po sňatku?

M. M.: To se nedá s jistotou říci. Pravda ovšem je, že jména žen v královských rodinách nebyla náhodná, vyjadřovala politický zájem a většinou odkazovala na panovníka.

Na tiskovou konferenci uspořádanou u příležitosti vašeho objevu se dostavily stovky novinářů a desítky velvyslanců. Jak probíhala?

M. M.: Slovo měl především ministr pro památky Egypta, Cháled el-Anany. Já na svůj projev dostal jednu minutu.

H. V.: Je třeba dodat, že egyptské ministerstvo pro památky vychází České republice nesmírně vstřícně. Důkazem dlouhodobě dobrých vztahů je i skutečnost, že poprvé v historii Egypt povolil za naprosto výjimečných podmínek zapůjčení památek na výstavu *Sluneční králové*, která se připravuje v Národním muzeu.

Je egyptologie v Egyptě populární studijní obor?

M. M.: Není to obor, jenž by vám zajistil snadnou obživu. Někteří

z mých kolegů proto pracují jako průvodci. Líp se užíví. Každý také neunes zodpovědnost, která je s touto prací spojená.

H. V.: Egypťští archeologové totiž nejsou pouze vědci. Starověké památky spravují, starají se o jejich ochranu, zajišťují restaurování, stavějí a spravují muzea. **Kolik je v současné době v zemi koncesí na archeologický výzkum?**

M. M.: Zhruba tři sta padesát. Všechny expedice přitom musejí dodržovat podmínky stanovené ministerstvem. Zkoumané památky je nutné náležitě zabezpečit, restaurovat a zdokumentovat. Výsledky práce musí být publikovány. Smlouva s ministerstvem se přitom podepisuje každý rok, a to na provádění konkrétně stanovených úkolů. Na vše dohlíží inspektoři.

H. V.: Česká expedice v Abúsiru je jedna z největších, působí na zhruba dvou čtverečních kilometrech. Většina expedic má povolení na velmi omezený vý-

zkum, mnohé týmy pouze dokumentují nebo restaurují již známé památky. Tak tomu bylo na začátku i při našem výzkumu v jižní Sakkáře.

Během staletí bylo z Egypta odvezeno mnoho artefaktů. Stačí zmínit jen Napoleonovu výpravu. Je to dodnes citlivé téma?

M. M.: Pouze v některých případech, které neproběhly legální cestou. Jinak v minulosti například místokrál Mohamed Ali běžně používal egyptské památky jako diplomatické dary. Až do roku 1983 bylo legální památky vyvážet.

H. V.: Do tohoto roku se podle daných pravidel dělily i nálezy československé expedice v Abúsíru. Problematické však bylo třeba vyvezení busty Nefertiti německou výpravou do Berlína.

Ohrožením pro památky jsou vykradači hrobek...

H. V.: Hrobky byly vykrádány už od starověku. I pohřební komoru hodnostáře Chuyho, kterou jsme letos objevili v Sakkáře, navštívili starověcí zloději.

M. M.: Od té doby se ale do jeho hrobky nikdo znovu nedostal, zřejmě kvůli tomu, že měla atypický přístup do podzemí ze severní stěny. My jsme ten vstup také nemohli najít, protože jsme ho hledali tam, kde bývá obvykle.

Jak jste si poradili? Dlužno podotknout, že výjimečný objev Chuyho hrobky byl dalším bodem tiskové konference.

M. M.: Nejprve jsme odkryli kapli se zbytky reliéfní výzdoby a velkým kamenným oltářem, který byl malinko posunutý, a pokračovali v pracích západně od kaple. Tady zpravidla bývá šachta, která vede do pohřební komory. Jenže šachta nikde. Začalo to být napínavé. Napadlo nás, že musí být důvod, proč je oltář trochu posunutý, že to není náhoda.

MÉNĚ VÝZNAMNÉ HROBKY SE OBVYKLE PO SKONČENÍ VÝZKUMU ZNOVU ZASYPOU, TATO JE VŠAK ZCELA VÝJIMEČNÁ.

Nadzdvedli jsme ho – a pod ním byl zlodějský vkop.

H. V.: Když jsme ho vyčistili, poprvé jsme se malým otvorem podívali do pohřební komory. Komory v tehdejších nekrálovských hrobkách obvykle bývaly deset patnáct metrů pod zemí, tato je těsně pod úrovní podlahy, jako tomu bylo u královských pyramid. A navíc je zdobená. Zkusila jsem se protáhnout dovnitř, ale nešlo to. Jen našemu nejdrobnějšímu dělníkovi se to povedlo. Už jsme tušili, že vstup do podzemí bude od severu.

To tedy není práce pro klaustrofobiky.

H. V.: To není. Je ovšem nutné postupovat promyšleně a obezřetně. Nejdůležitější je bezpečnost. Trvalo týden, než jsme mohli do pohřební komory vstoupit. Musíte mít trpělivost.

M. M.: Součástí naší práce je i štěstí. Nikdo z nás nepočítal s tím, že najdeme takto krásně zdobenou hrobku. Objevili jsme ji na konci naší sezóny. Měli jsme samozřejmě radost, především jsme se ale soustředili na práci.

Čím je výjimečná hrobka hodnostáře Chuyho?

H. V.: Má ojedinělou architekturu, oltář i podzemí. Její substruktura se podobá pyramidám – vstup sestupnou chodbou ze severní stěny, pohřební komora uložená těsně pod úrovní terénu. Vše je jinak než obvykle. V pohřební komoře byly rozbité kanopy – nádoby, do nichž se během mumifikace ukládaly vnitřnosti. Hodnostáři tehdy neměli přístup k plné formě mumifikace, jejich kanopy bývají vyplněné hlínou, jež symbolizuje vzkršení. Chuyho kanopy ale zjevně orgány obsahovaly, což svědčí o jeho výjimečném postavení. Našli jsme také různé typy obinadel, od hrubé tkaniny po průsvitné plátno, a malé části jeho ostatků, které starověcí zloději rozmetali, když hledali cennosti.

M. M.: Chuyho hrobka je jedna z prvních v Egyptě, které mají zdobenou podzemní část. Navíc výjevy v Chuyho komoře jsou jiné než ty, které jsou doloženy v pozdějších případech.

Výzdoba je nezvykle barevná.

M. M.: Většina starověkých hrobek se dochovala bez barev nebo jsou v nich k vidění čtyři barvy – modrá, červená, žlutá a černá. V Chuyho hrobce najdete celou škálu barev a odstínů.

H. V.: Jsou zde různé odstíny červené až dohněda. Přítomný odstín zelené je velmi neobvyklý.

Hana Vymazalová
a Mohamed
Megahed před
portrétem
zakladatele české
egyptologie
Františka Lexy

Některé značky jsou vystínované. Našli jsme také otisk prstu starověkého umělce v místě, kde se opřel o vlhkou omítku.

Co se stane s Chuyho hrobkou, až dokončíte výzkum?

H. V.: To je obtížné předvídat. Čeká nás ještě hodně práce, zejména bude pokračovat restaurování výzdoby a rekonstrukční práce v kapli.

M. M.: Méně významné hrobky se obvykle po skončení výzkumu znovu zasybou, tato je však zcela výjimečná. Je možné, že někdy v budoucnu bude Chuyho hrobka zpřístupněna se zvláštním povolením ministerstva pro památky.

Kaple je taky vyzdobená?

M. M.: Výzdoba kaple je téměř ztracená, protože velké bloky bílého vápence, které kdysi nesly reliéfní výzdobu, byly v minulosti použity na jiné stavby. Egyptané si pro stavební materiál chodili do tisíce let starých hrobek. I z nitra Džedkareovy pyramidy vytrhali bloky bílého vápence už ve starověku. Vnitřní stěny pyramidy proto byly odhalené. Díky tomu na ni bylo možné studovat technologic-

ké a architektonické postupy starověkých stavitelů.

H. V.: Na odhalených blocích jádra pyramidy jsme našli kurzivní, hlinkou napsané nápisy stavitelů. Jsou zde data, názvy pracovních skupin, jména lidí, kteří se na stavbě nebo její organizaci podíleli. Je to hodně zajímavé. Pyramidy v Abúsíru byly stavěny podobnou metodou.

Jaký je současný stav Džedkareovy pyramidy?

M. M.: Vnitřní část Džedkareovy pyramidy se po staletí pomalu rozpadala. Nám se ji podařilo konsolidovat a stěnu po stěně rekonstruovat. Trvalo to šest let. Také jsme pořídili přesný plán vnitřních prostor pyramidy. Stejně postupujeme i v zádušním chrámu na východním úpatí pyramidy, ze kterého zbyly jen rozvaliny. Kousek po kousku ho mapujeme. Do neprozkoumaných částí pyramidového komplexu jsme se mohli poprvé vydat až minulý rok.

H. V.: Mluvíme tady o našich posledních objevech, jenže Mohamedovým prvotním cílem bylo památku zachránit, zrekonstruovat

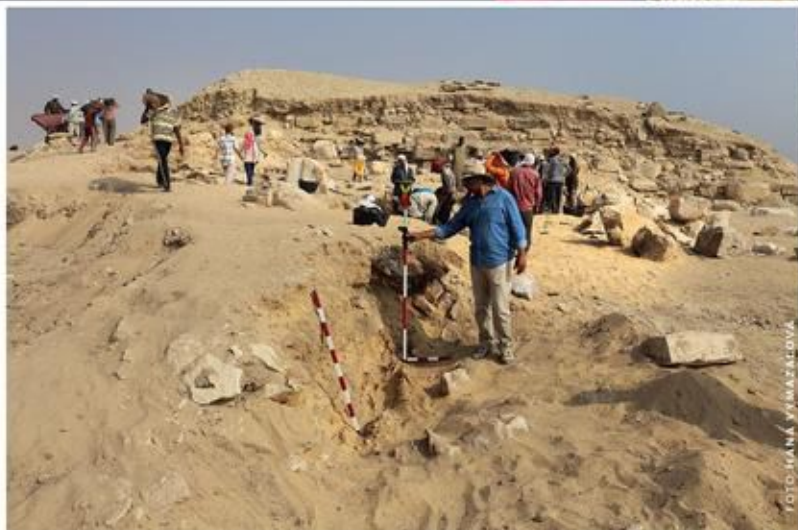
Jakmile jsme dorazili domů, poslali jsme mu fotky.

H. V.: Shodou okolností jako první viděli Chuyho hrobku s profesorem Bárto a panem velvyslancem také český ministr kultury a generální ředitel Národního muzea. Navštívili ji krátce před oznámením nálezů egyptským ministerstvem pro památky.

Budou na výstavě *Sluneční králové* v Národním muzeu k vidění také některé z vašich nálezů?

H. V.: Ano, některé z našich objevů z Abúsíru. Budou tam sochy princezny Šeretnebej, které jsme našli v roce 2012. Tento dílčí výzkum jsem pro změnu vedla já a Mohamed byl v mém týmu. Zmíněné sochy představují princeznu, jejího manžela a zřejmě jejich děti. Socha Šeretnebej se synem je zcela ojedinelá.

NÁPIS NA PILÍŘI PŘED HROBKAMI NÁM OZŘEJMIL, ŽE TU BYLA POHŘBENA SKUTEČNÁ KRÁLOVSKÁ DCERA.

Dr. Mohamed Megahed při práci. Vpravo nápis, který v říjnu 2018 prozradil jméno a tituly královny Setibhor.

a zdokumentovat. Měl odvahu. Nejde jen o to, říci: Tady je neprobádaná pyramida, já se jí budu věnovat. Znamená to na dlouhou dobu převzít obrovskou zodpovědnost. **Je těžké plánovat práci a rozpočet, když nevíte, na co narazíte?**

M. M.: I ve chvíli, kdy nečekáte nic než poničenou hrobku, musíte mít rezervu a počítat s tím, že se může stát něco nečekaného.

H. V.: Díky grantovým projektům a načasování prací máme na letošní i příští rok dost času a prostředků na výzkum i zabezpečení nově objevených památek. **Komu jste o svém objevu řekli jako prvnímu?**

M. M.: Řediteli Českého egyptologického ústavu Miroslavu Bártovi. Ještě z terénu jsem mu napsal zprávu: Máme něco moc hezkého!

M. M.: Shodou okolností jsme sochy v zazděném serdábu (*místnost v hrobce, kam byly ukládány sochy zemřelého; pozn. red.*) princezniny hrobky objevili 4. listopadu 2012, přesně devadesát let od nalezení prvního schodu vedoucího do Tutanchamonovy hrobky.

Váš objev hrobky princezny Šeretnebej byl před sedmi lety velkým svátkem české egypto-

logie. Věděli jste, koho a co hledáte?

H. V.: Věděli jsme, kde budeme pracovat. Jednalo se o část pohřebiště určeného nekrálovským úředníkům. Nikdo nemohl tušit, že najdeme čtyři skalní hrobky a že čtvrtá patří královské dceři.

M. M.: Královská rodina je pohřbena v blízkosti pyramid, přičemž jsme tedy našli na místě, kde by jako královská dcera neměla být. Náš výzkum ukázal, že byla provdána do nekrálovské rodiny. **Kdy jste si uvědomili, že jste na stopě princezně?**

M. M.: První sezónu jsme objevili dvě skalní hrobky, dvoumetrovou sochu a první doklad o princezně. Později jsme odkryli další dvě hrobky, jedna z nich patřila hodnostáři Neferovi a druhá právě Šeretnebej.

H. V.: Celkem jsme tu objevili dvacet soch, od dvaceti centimetrů do dvou metrů. Nápis na pilíři před hrobkami nám ozřejmí, že tu byla pohřbena skutečná královská dcera. Jeho znění bylo: Králova dcera z jeho vlastního těla, jím milovaná, ctěná před Velkým bohem, Šeretnebej. Jméno se dá přeložit jako „dech života panovníka“. Nápis na zlomcích princezniných nepravých dveří nám potom prozradily, že byla dcerou krále Niuserra.

Kdo byl její manžel?

H. V.: Bohužel nevíme, jak se jmenoval a čím si zasloužil princeznu. Zjevně ale pocházel z rodiny významných hodnostářů. Měl jednu z nejhonosnějších pohřebních komor, které jsme dosud v jižní části Abúsíru objevili. Možná to byl příbuzný zámožného a vlivného hodnostáře Nefera, který byl pohřbený o něco skromněji ve vedlejší hrobce.

M. M.: Zato víme, že princezna měla se svým manželem nejméně dvě děti, dceru a syna, a že zemřela náhle. Její pohřební komora nebyla dokončena.

Jaké nedávné objevy vás zaujaly?

M. M.: Naprosto zásadní je nález papyrů z doby 4. dynastie, které před několika lety objevila francouzská expedice Pierra Talleta. Některé z textů se dotýkají stavby Chufuovy pyramidy.

H. V.: Význam nálezů se odvíjí od toho, kolik poskytne informací. Tyto papyry jsou pro nás, kdo se zabýváme Starou říší, objevem století. **Co budete dělat o prázdninách?**

M. M.: Připravovat podzimní sezónu pro náš výzkum v jižní Sakkáře.

H. V.: Hledat odpověď na otázky, které nové objevy přinesly. **Je to práce na dlouho?**

M. M. a H. V.: Na celý život. ■